

HISTORIK MEDZI MLYNSKÝMI KAMEŇMI
(ANALÝZA AKTUÁLNYCH KRITÉRIÍ HODNOTENIA KVALITY
VÝSTUPOV VYSOKOŠKOLSKÉHO VÝSKUMU V OBLASTI
HISTORICKÝCH VIED NA SLOVENSKU A ICH PRAKTICKÉ DÔSLEDKY)

MARTIN PEKÁR

PEKÁR, Martin. A historian between millstones (An analysis of the current criteria for evaluation of the quality of university research in the field of the historical sciences in Slovakia and their practical results). *Historický časopis*, 2016, 64, 4, pp. 683-698, Bratislava.

The study analyses the present criteria for evaluating the quality of published work in the historical sciences at universities. It traces the criteria used when distributing grants, deciding on comprehensive accreditation and during qualification procedures. The analysis shows that the current criteria are inconsistent in content, do not correspond to the tradition of research and do not react to the current problems of research in the field of the historical sciences in Slovakia. The study also points to the fact that bad setting of the criteria are bringing into practice a whole series of negative phenomena, which include casting of doubt on the value of the humanities for society, efforts to evade the criteria by means of various questionable strategies, decline in the quality of research and the whole academic environment. Key words: Slovakia. Universities. Historical Sciences. Scientometria. CREPČ. Comprehensive accreditation. Qualification procedures.

Realita vo vedeckom výskume na Slovensku je dnes podobná skúsenostiam, ktoré popisuje vo svojich esejach populárny rakúsky filozof Konrad Paul Liessmann. Vedecký výskum a vysoké školy sú fixované na takzvané špičkové výkony, investuje sa len do odborov, pri ktorých sa predpokladá trhová hodnota, inštitúcie a bádatelia bojujú o reputáciu, dotácie a publikačný priestor, aby v rôznych ratingoch a rankingoch predbehli zvyšok sveta, prípadne aspoň nezaostali za školou zo susedného okresu.¹ A dôsledok? Vysokoškolský profesor a aktivista z iniciatívy *Za živé univerzity* Peter Sýkora tento dôsledok v jednom rozhovore krátko, no výstižne sformuloval: „Akademické hodnoty sú skôr na smiech, všade vládne pragmatický oportunistmus.“² Všetkým zainteresovaným stranám je zrejmé, že ide o komplexný a dlhodobý problém. Protesty a riešenia jednotlivcov znamenajú spravidla akademickú samovraždu. Vôľa uchopiť a vyriešiť problém spoločnými silami naráža na jednej strane na spleť partikulárnych záujmov, na druhej strane na nezáujem príslušných štátnych orgánov.

-
- 1 LIESSMANN, Konrad Paul. *Teorie nevzdělanosti*. Praha : Academia, 2008. 125 s. ISBN 9788020016775. LIESSMANN, Konrad Paul. *Hodina duchů*. Praha : Academia, 2015. 133 s. ISBN 9788020025302.
 - 2 Rozhovor je z novembra 2015. Profesor Sýkora: Na slovenských univerzitách odumrel akademický život (online) [cit. 2016-05-01]. In *SME*, 27. novembra 2015. Dostupné na: <http://domov.sme.sk/c/8086899/profesor-sykora-na-slovenskych-univerzitach-odumrel-akademicky-zivot.html>

Z celého radu faktorov, ktoré sa podpisujú pod súčasnú neutešenú realitu, si tento príspevok kladie do centra pozornosti jeden – takzvané „scientometrické“³ kritériá, ich východiská a spôsob aplikácie na Slovensku pri hodnotení práce bádateľov pôsobiach v oblasti historických vied⁴ na vysokoškolských pracoviskách. Cieľom je: 1. analýza a komparácia rôznych „scientometrických“ modelov používaných pri financovaní výskumu, kvalifikačných postupoch, ako aj pri evalvácii výskumu a komplexnej akreditácii vysokých škôl a 2. analýza dôsledkov jednotlivých kritérií vo vzťahu k praktickému fungovaniu vedeckého výskumu na Slovensku a k rôznym sporným stratégiám využívania súčasných kritérií na úrovni inštitúcií a jednotlivcov.⁵ Analýza sa bude z priestorových dôvodov v oboch prípadoch týkať len publikačných výstupov a mala by sa stať súčasťou odbornej diskusie o stave historického bádania na Slovensku a o postavení humanitných vied v spoločnosti.⁶

„Scientometrické“ kritériá sú dlhodobo predmetom vášnivých diskusií (nielen) historikov – vysokoškolských pedagógov, pretože definujú rámec ich každodenného pracovného života. Od plnenia kritérií sa odvíja rozpočet, mzda, kvalifikácia, možnosti vedeckej sebarealizácie, pracovné podmienky, úspech jednotlivca i celého pracoviska, neraz dokonca medziľudské vzťahy. Týmto vášnivým diskusiám vládnu spravidla emócie prameniace z oprávneného pocitu krivdy vo vzťahu k distribúcií zdrojov, ale tiež z diskutabilných akreditácií a, najmä v prípade tých skôr narodených, z nostalgie za minulosťou kvalitou vedecko-akademických hodností. Nie vždy ide o nepodložené sklamanie. Priznať je ale potrebné tiež fakt, že odborná, vecná diskusia o „scientometrických“ kritériách, vrátane súvisiacich otázok vo vnútri samotnej komunity, je atomizovaná a napreduje len pozvoľna, keďže peniaze ľudí viac rozdeľujú, ako spájajú.

„Scientometria“ versus scientometria

Predpokladom každej odbornej diskusie je terminologická presnosť. V prípade „scientometrických“ kritérií nastáva už v tomto bode problém. Scientometria je totiž samostatná vedecká disciplína, ktorá analyzuje **kvantitatívne** (zdôraznil M. P.) aspekty vytvárania, šírenia a využívania vedeckých informácií s cieľom lepšie pochopiť mechanizmus fungovania výskumu a následne umožniť efektívne manažovanie vedy. Z hľadiska tejto svojej podstaty je v istom zmysle nadradená všetkým ostatným disciplinám

-
- 3 Adjektívum „scientometrický“ (v úvodzokách) je v texte použité v prípade, ak ide o jeho obsahovo nesprávne použitie.
 - 4 Slovenská legislatíva preberá delenie odborov vedy a techniky z dokumentov Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), v rámci ktorých sú historické vedy a archeológia podskupinou v rámci skupiny humanitných vied. Pozri: Smernica č. 27/2006-R z 21. decembra 2006 o sústave odborov vedy a techniky a číselníku odborov vedy a techniky.
 - 5 Ambíciou je poukázať na najvýpuklejšie problémy, ktoré trápia historickú vedu na Slovensku a ktoré tunajší historici síce vnímajú, no diskusia o nich je pomerne sterilná. Viaceré problémy rezonujú dlhodobo a boli otvorené napr. už aj na prešovskom zjazde SHS roku 2011 (napr. ŠVORC, Peter. Spoločnosť a história – dve stránky jednej mince. In *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 4, s. 591-600. ISSN 0018-2575 a MICHELA, Miroslav. Strážcovia strateného času. Diskusie o dejinách a historici na Slovensku. In *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 4, s. 617-638. ISSN 0018-2575).
 - 6 K tomu napr. TARANENKOVÁ, Ivana. Limity pragmatizmu v humanitných vedách (online) [cit. 2016-05-01] In *Pravda*, 21. január 2016. Dostupné na: <http://zurnal.pravda.sk/esej/clanok/380551-limity-pragmatizmu-v-humanitnych-vedach/>

a tvorba ani jej teoretických, ani empirických kritérií sa nerealizuje s osobitným zreteľom na konkrétne vedecké disciplíny a neprináleží do pôsobnosti jednotlivých disciplín.⁷ Na riziká plynúce z nesprávnej alebo izolovanej aplikácie scientometrických kritérií pri hodnotení pracovísk a jednotlivcov upozornil dokonca jeden z priekopníkov tejto disciplíny Eugene Garfield.⁸ Pravdou je fakt, že v rámci scientometrie boli vyvinuté aj indikátory a nástroje na vyhodnotenie kvantitatívnych ukazovateľov vedeckej práce výskumných inštitúcií, tímov, vedeckých subdisciplín a pod. Slúžia však ako základ pre zovšeobecňujúce závery, príp. ich korekciu, nemajú charakter návodu na posúdenie napr. publikačnej činnosti pracoviska.⁹ Scientometria a jej kritériá neboli nikdy dizajnované na posudzovanie kvality výsledkov a prínosu vedeckého výskumu v tej-ktorej disciplíne. Je teda zrejme, že na Slovensku frekventované používanie pojmu scientometria ako označenia pre komplexné hodnotenie vedeckých výsledkov jednotlivca alebo inštitúcie, príp. ako nástroja takého hodnotenia nie je správne.

Súčasná scientometria má viacero subdisciplín. Patria medzi ne napr. bibliometria a webometria, ktoré sú u nás v diskusiách tiež príležitostne spomínané. Bibliometria sa zaoberá kvantitatívnou analýzou publikácií, pričom používa širokú škálu matematických a štatistických metód. Výsledkom bibliometrických analýz sú v prvom rade informácie o počte publikovaných prác, na základe ktorých sa skúmajú zákonitosti vo vzťahu k nárastu počtu publikácií, tematickej orientácii, počtu citácií a pod. Bibliometria je úzko prepojená s knižničnou a informačnou vedou a na rozdiel od scientometrie spracováva širšiu škálu zdrojových dokumentov a informácií, nie iba špecifický typ informácií, u ktorých sa predpokladá, že prešli procesom posudzovania kvality, a je možné považovať ich v systéme súčasného poznania za vedecké.¹⁰ Webometria sa zameriava na kvantitatívnu analýzu trvalých alebo dočasných informačných transakcií v internetovom priestore. V závislosti od toho, s akým typom internetových informácií webometria pracuje, má bližšie buď k bibliometrii, alebo k scientometrii.¹¹

Výsledkom scientometrických, bibliometrických alebo webometrických analýz sú predovšetkým rôzne rebríčky (rankingy), ktoré sú vždy zostavené na základe špecifickej metodiky pôvodcu tej ktorej analýzy.¹² „Národným športom“ vysokých škôl na Slovensku sa stalo vyhľadávať tieto rebríčky a chváliť sa tým z nich, v ktorom je vlastná inštitúcia čo najvyššie. Samotná podstata scientometrie a metodika tvorby konkrétneho rebríčka stojí spravidla mimo záujmu. Váha rebríčka vo verejnom diskurze, jeho primeranosť vo vzťahu k realitám na Slovensku, príp. citlivosť na špecifiká jednotlivých vied závisia väčšinou od „zaručene správnych“ vyhlásení ministra, príp. jeho hovorca a následne od

7 VINKLER, Péter. *The Evaluation of Research By Scientometric Indicators*. Oxford; Cambridge; New Delhi : Chandos Publishing, 2010, s. 1-2. ISBN 9781843345725.

8 GARFIELD, Eugen. *Der Impact Faktor und seine richtige Anwendung*. In *Der Unfallchirurg*, Vol. 101, 1998, s. 413-414. ISSN 0177-5537.

9 VINKLER, The Evaluation, ref. 7, s. 3-4.

10 De BELLIS, Nicola. *From the Science Citation Index to Cybermetrics*. Lanham; Toronto; Plymouth: The Scarecrow Press, 2009, s. 3. ISBN 9780810867130.

11 De BELLIS, From the Science, ref. 10, s. 4.

12 K rizikám pozri: ARCHAMBAULT, Éric - GAGNÉ, Étienne Vignola. *The use of bibliometrics in the social sciences and humanities*. Montreal : Science-Metrix, 2004. 72. Dostupné na: http://www.science-metrix.com/pdf/SM_2004_008_SSHRC_Bibliometrics_Social_Science.pdf

frekvencie výskytu v médiách, ktoré tieto vyhlásenia preberajú či interpretujú. Prehliada sa fakt, že podstatou každého rebríčka je poradie, t.j. nemôže byť každý ani na prvom mieste, ani v prvej stovke, a že dôležité nie je poradie v rebríčku, ale indikátory, ktoré ho stanovujú a ktoré sú pri scientometrii vždy v prvom rade kvantitatívneho charakteru. Uvedené konštatovanie samozrejme neznamená, že okrem postavenia vysokých škôl vo všetkých rebríčkoch je inak (z hľadiska kvality) so slovenskou (historickou) vedou a vysokoškolským vzdelávaním (v oblasti historických vied) všetko v poriadku.

Tvorivú atmosféru a systematický dlhodobý výskum na vysokých školách zabíjajú nekonečné hodnotenia, akreditácie, porovnávaná a obava z účelových zmien pravidiel. Vedú k permanentnej neistote a napätiu.¹³ V slovenskom prostredí je ich pridruženým javom kritická úroveň financovania sprevádzaná netransparentným prerozdeľovaním zdrojov a zjavným preferovaním aplikovaného výskumu, resp. naňho naviazaných študijných programov. Zástupcovia humanitných vied boli nútení zobrať na vedomie nielen deklarované priority štátnej politiky v oblasti vedy a vzdelávania, ale neraz i neštandardné nástroje realizácie tejto politiky.¹⁴ V podstate od spoločensko-politických zmien po novembri 1989 viac či menej intenzívne upozorňovali na možné riziká tohto stavu. Prebudenie, zdá sa, spôsobil až úspech extrémnej pravice v parlamentných voľbách na Slovensku v roku 2016. Či prebudenie prinesie aj nejakú reálnu zmenu, ukáže až blízka budúcnosť. Momentálne stále platí, že vedecký život na vysokých školách neurčuje túžba po poznaní a vzdelaní, ale úplne odlišné faktory, ktorých spoločným menovateľom je „scientometria“, t. j. „objektívne“ hodnotenie vedeckej výkonnosti tvorivých pracovníkov. Základné nástroje hodnotenie sú tri: 1. evidencia publikačnej činnosti a na ňu naviazané dotácie; 2. tlak na kvalifikačné postupy a s nimi spojené kritériá na začatie habilitačného alebo inauguračného konania a 3. komplexná akreditácia vysokých škôl. Tieto tri nástroje by mali tvoriť, povedané jazykom prírodných vied, fyzikálnu sústavu. Mali by byť jedným celkom, ktorého časti sú vo vzájomnej logickej interakcii a ktorý reaguje na podnety vonkajšieho sveta. Nie sú a, keďže nejde o fyziku, neplatia pri nich ani prírodné zákony. Tieto nástroje s určitosťou netvorí celok a v podstate prehliadajú realitu vonkajšieho sveta. Ďalšia časť textu sa bude postupne venovať každému z troch uvedených nástrojov a posúdeniu váhy publikačných výstupov pri práci s nimi.

13 LIESSMANN, Hodina duchů, ref. 1, s. 20.

14 Meranie kvality výskumnej práce je predmetom medzinárodnej odbornej diskusie, nielen špecifikom Slovenska. Podobne to je aj so súperením rôznych oblastí výskumu, resp. s diskusiou o význame humanitných vied. Napríklad v septembri 2014 sa v holandskom Leidene konala 19. medzinárodná konferencia o vedeckých a technických indikátoroch, z výsledkov ktorej vznikol *Leidenský manifest*. V desiatich bodoch uvádza základné scientometrické princípy. Manifest nabáda k reflektovaniu kvalitatívneho hodnotenia výskumu, k individuálnemu prístupu, transparentnosti, ochrane špičkového výskumu lokálneho významu atď. – všetko princípy významné z hľadiska diskusie na Slovensku. Podrobne pozri: HICKS, Diana - WOUTERS, Paul - WALTMAN, Ludo - de RIJCKE, Sarah - RAFOLS, Ismael. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. In *Nature*, (23 April 2015), No. 520, s. 429-431. ISSN 0028-0836. Dostupné na: <http://www.nature.com/news/bibliometrics-the-leiden-manifesto-for-research-metrics-1.17351>

Evidencia publikačnej činnosti, dotácie, akreditácia a kritériá kvalifikačných postupov

Vedecký výskum má svoje zákonitosti, fázy, z ktorých každá má nezastupiteľné miesto. Záverečnou fázou vedeckého výskumu by malo byť publikovanie dosiahnutých výsledkov a v súlade so základným poslaním vedy ich následné celospoločenské využitie. Práve publikovanie je dnes povýšené na najdôležitejší ukazovateľ nielen úspešnosti výskumu, ale aj na takmer výlučný indikátor jeho kvality. Taký zásadný význam publikovania je odrazom faktu, že sa naša civilizácia nachádza v období informačnej explózie, t. j. v období, v ktorom majú aj vedecké poznatky, viac alebo menej účelovo zredukované na informácie, nielen spoločenský význam, ale hlavne trhovú cenu.

Vzťah publikácia – financie ovplyvňuje, prirodzene, i vysoké školstvo na Slovensku. Funguje napr. v rovine financovania zo štátneho rozpočtu. Výkonový parameter odvodený od podielu publikačnej činnosti konkrétnej vysokej školy na celkovej publikačnej činnosti vysokých škôl je hneď po výsledku komplexnej akreditácie druhý najdôležitejší, a to napriek skutočnosti, že jeho váha klesla z 0,275 v roku 2009 na 0,225 od roku 2012 až do súčasnosti.¹⁵ Podklady pre výpočet štátnej dotácie verejným vysokým školám berie ministerstvo školstva späťne z Centrálného registra evidencie publikačnej činnosti (CREPČ), ktorý vznikol v rokoch 2007 – 2008 ako výsledok rozvojového projektu ministerstva. Jeho primárnym cieľom bola komplexná automatizovaná evidencia publikačnej činnosti vysokých škôl a tiež poskytovanie uvedených údajov. Ministerstvo vytvorilo prehľadnú databázu, vďaka ktorej môže každoročne upravovať metodiku rozpisu dotácií na vysoké školy v závislosti od dostupných zdrojov a politických priorit.

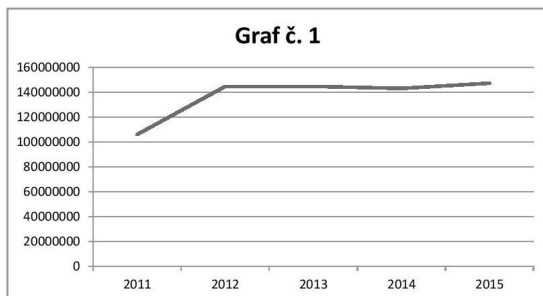
Peniaze a ich prerozdelenie sú tradične najpálčivejším problémom výskumu. Téma je živá nielen v slovenskom prostredí. Jej opodstatnenosť a negatívne dôsledky ukazujú aj mnohé odborné analýzy a medzinárodné komparatívne štúdie.¹⁶ V rokoch 2012 – 2015 sa objem peňazí na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť vysokých škôl výrazne nemenil. Ako vidno v grafe č. 1, po výraznom navýšení financií na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť vysokých škôl za vlády Ivety Radičovej v roku 2012 o približne 36 % sa objem pridelených peňazí výrazne nezvyšoval, v roku 2014 dokonca mierne klesol.

15 Pre porovnanie – váha výsledku komplexnej akreditácie je aktuálne 0,43 (podrobne k akreditácii nižšie). Za zmienku stojí fakt, že financovanie zohľadňuje publikačné výstupy *de facto* dvakrát, pretože v metodike okrem výkonového parametra odvodeného od publikačnej činnosti sú významným indikátorom aj v rámci výkonového parametra komplexnej akreditácie (o váhe výstupov pri komplexnej akreditácii nižšie).

16 Naposlady napr. PŁOSZAJ, Adam - OLECHNICKA, Agnieszka. Running faster or measuring better? How is the R&D sector in Central and Eastern Europe catching up with Western Europe? In GRINCOH *Working Paper Series*, Paper No. 3.06, s. 1-22. Podľa údajov, ktoré autori uvádzajú, v rokoch 2006 – 2009 bolo Slovensko na úplnom chvoste štatistiky percenta HDP na výskum a vývoj zo všetkých nových členských krajín EÚ, v roku 2013 sa s 0,83 % dostalo pred Rumunsko (0,39 %), Lotyšsko (0,60 %) a Bulharsko (0,65 %). Na podobnej úrovni je miesto Slovenska v údajoch o tom, koľko percent populácie krajiny pracuje vo výskume a vývoji. Neprekvapuje preto zistenie autorov, že Slovensko je na úplnom chvoste aj v počte časopisov evidovaných vo WoS a štúdií publikovaných v časopisoch v databáze WoS, ktorú autori použili ako zdroj dát pri svojej analýze.

Graf č. 1:

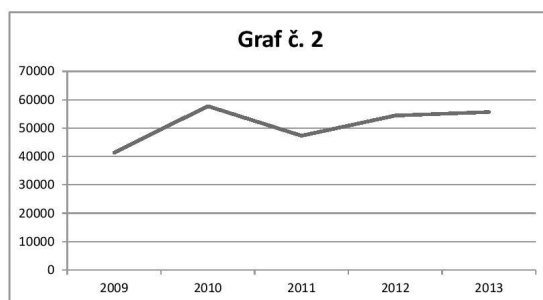
Vývoj objemu financií na výskumnú, vývojovú a umeleckú činnosť VŠ v rokoch 2011 – 2015¹⁷

Naproti tomu CREPČ zaznamenal od svojho spustenia v podstate plynulý nárast počtu publikovaných jednotiek, podľa dostupných údajov zo 41 328 v roku 2009 až na 55 646 v roku 2013 (graf č. 2), čo predstavuje zvýšenie bezmála o 35 % pri približne konštantnom počte zamestnancov vysokých škôl na úrovni okolo 14 700. Výnimku predstavoval rok 2010, v ktorom došlo jednorazovo k skokovému nárastu počtu zaevidovaných jednotiek až na takmer 58 tisíc.

Graf č. 2:

Štatistika CREPČ za roky 2009 – 2013¹⁸

17 Spracované podľa rozpisu dotácií dostupného na: <https://www.minedu.sk/677-sk/financovanie/>

18 Dostupné na: <http://cms.crepc.sk/statistiky.aspx>

Tento výkyv súvisel so zmenou metodiky rozpisu dotácií, ku ktorej ministerstvo pristúpilo s platnosťou od roku 2011. Významná časť finančných prostriedkov rozpisovaných v roku 2010 na osobné náklady (približne 30 %) bola podľa novej metodiky na rok 2011 presunutá do dotácie na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť, pričom indikátorom týchto tvorivých činností na rok 2011 boli práve výstupy publikačnej činnosti a umelecké výkony v kalendárnych rokoch 2008 a 2009.¹⁹ Nárast počtu publikovaných jednotiek v roku 2010 dával v zmysle tejto metodiky nádej na výrazne väčšiu dotáciu v rokoch 2012 a 2013. Keďže však k priamo úmernému navýšeniu rozpočtu nedochádzalo, musela nevyhnutne nastať úprava metodiky smerom „dovnútra“, t. j. zmena kategorizácie a váhy publikačných výstupov zohľadňovaných pri rozpise dotácií. V tomto bode vznikol existenčný problém historických vied, pretože váha výstupov typických pre humanitné vedy tu prudko devalvovala.

Ministerstvo používa pre potreby rozpisu dotácií na vysoké školy známu klasifikáciu publikačnej činnosti podľa vyhlášky Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR č. 456/2012 Z. z. o centrálnom registri evidencie publikačnej činnosti a centrálnom registri evidencie umeleckej činnosti, ktorá definuje viac ako 80 kategórií publikačnej činnosti.²⁰ Na približne 50 z nich ministerstvo prideluje dotácie, pričom z praktických dôvodov ich delí do väčších skupín A1, A2, B, C a D.

Peter Sýkora analyzoval, nasimuloval a zosumarizoval to, na čo vysokoškolskí bádatelia v oblasti humanitných vied upozorňujú dlhodobo – podhodnotenie (finančné i morálne) tých kategórií publikácií, ktoré sú v ich oblastiach výskumu všeobecne vnímané ako ťažiskové. Za najväčšie nedostatky metodiky rozpisu dotácií vo vzťahu k dotáciám za publikačné výstupy je plne v zhode so závermi P. Sýkora aj špecificky pre historické vedy možné považovať²¹:

- Nízke rozdiely váh medzi skupinami kvalitnejších a menej kvalitných publikácií.
- Nesprávnu aplikáciu kritérií metodiky rozpisu dotácií za publikačné výstupy.
- Započítavanie akademicky neštandardnej kategórie tzv. odborných publikácií do výpočtu výšky finančnej dotácie.
- Nivelizačné nastavenie váh, ktoré dostatočne nezohľadňuje kvalitatívne rozdiely publikačných výstupov v rámci tej istej skupiny publikácií.

Publikácie z oblasti historických vied trpia najmä posledným z uvedených bodov. Likvidačné je najmä podhodnotenie najdôležitejšieho typu výstupu – vedeckej monografie (AAA, AAB), neprimerane nízka váha kapitoly vo vedeckej monografii (ABC, ABD) a vedeckej štúdie mimo databáz (ADE, ADF). Vedecká monografia má v oblasti historických vied mimoriadne významné postavenie. Predstavuje kráľovský žánr, všestranné

19 Analogicky sa spätne počítali a počítajú výstupy pre potreby rozpočtu každý rok.

20 Smernica kategorizuje výstupy kódmi z troch písmen na základe originality (prvé písmeno), bibliografickej úrovne (druhé písmeno) a teritoriálneho kritéria (tretie písmeno). Pre porovnanie – v ČR si Rejstřík informací o výsledcích (RIV) vystačí so štyrmi základnými kategóriami. Pozri: <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=29415>

21 Podrobne pozri: SÝKORA, Peter. O súčasnom systéme hodnotenia a financovania vedecko-výskumnej činnosti na slovenských verejných vysokých školách. In *Univerzita, spoločnosť, filozofia : realita versus hodnota*. Ed. Emil Višňovský. Bratislava : Iris, 2014, s. 114-115. ISBN 9788081530166.

a systematické spracovanie ucelenej výskumnej témy, v našom prostredí tradične jedným autorom (podľa smernice maximálne tromi).

Tabuľka č. 1:

Definícia skupín publikácií a váha výstupov pre potreby rozpisu dotácií²²

Skupiny a kategórie		D1	D2
Skupina A1 – Knižné publikácie charakteru vedeckej monografie			
vedecké monografie (AAA, AAB)		0,50	0,45
štúdie charakteru vedeckej monografie v časopisoch a zborníkoch (ABA, ABB)		0,50	0,45
kapitoly vo vedeckých monografiách (ABC, ABD)		0,05	0,045
Skupina A2 – Ostatné knižné publikácie			
vysokoškolské učebnice (ACA, ACB)		0,50	0,00
odborné knižné publikácie (BAA, BAB)		0,50	0,00
učebnice pre stredné a základné školy (BCB)		0,50	0,00
skriptá a učebné texty (BC)		0,50	0,00
umelecké monografie, dramatické diela, scenáre, umelecké preklady publikácií a autorské katalógy (CAA, CAB)		0,50	0,00
prehľadové práce (EAI)		0,50	0,00
odborné preklady publikácií (EAI)		0,50	0,00
zostavovateľské práce knižného charakteru (bibliografie, encyklopédie, katalógy, slovníky, zborníky, atlasy, a pod.) (FAI)		0,50	0,00
Skupina B – Publikácie v karentovaných časopisoch			
vedecké práce v karentovaných časopisoch (ADC, ADD)		1,00	1,00
odborné práce v karentovaných časopisoch (BDC, BDD)		1,00	1,00
umelecké práce a preklady v karentovaných časopisoch (CDC, CDD)		1,00	1,00
autorské osvedčenia, patenty a objavy (AGI)		1,00	1,00
Skupina C – Publikácie v časopisoch, ktoré nie sú karentované, ale sú registrované v databázach WoS alebo Scopus			
vedecké práce v časopisoch registrovaných v databázach Web of Science alebo SCOPUS	ADM	0,50	0,45
	ADN	0,25	0,225
odborné práce v časopisoch registrovaných v databázach Web of Science alebo SCOPUS	BDM	0,50	0,45
	BDN	0,25	0,225
Skupina D – Ostatné publikácie			
kapitoly vo vysokoškolských učebniciach	ACC	0,06	0,00
	ACD	0,03	0,00
vedecké práce v ostatných časopisoch	ADE,ADF	0,015	0,023
vedecké práce v recenzovaných zborníkoch a monografiách	AEC	0,060	0,092
	AED	0,030	0,046
abstrakty vedeckých prác v karentovaných časopisoch	AEG,AEH	0,015	0,023
publikované pozvané príspevky na vedeckých konferenciách	AFA	0,060	0,092
	AFB	0,030	0,046
publikované príspevky na vedeckých konferenciách	AFC	0,060	0,092
	AFD	0,030	0,046
abstrakty (pozvaných) príspevkov z vedeckých konferencií (AFE, AFF, AFG, AFH)	AFE,AFF, AFG,AFH	0,015	0,023
abstrakty vedeckých prác v časopisoch registrovaných v databázach Web of Science alebo SCOPUS	AEM,AEN	0,015	0,023
kapitoly v odborných knižných publikáciách	BBA,BBB	0,015	0,00
kapitoly v učebniciach a učebných textoch	BCK	0,015	0,00
heslá v odborných terminologických slovníkoch a encyklopédiách	BDA,BDB	0,015	0,00
odborné práce v ostatných (nekarentovaných) časopisoch	BDE,BDF	0,015	0,00
odborné práce v recenzovaných zborníkoch	BEC	0,060	0,00
	BED	0,030	0,00
abstrakty odborných prác z domácich a zahraničných podujatí (BFA, BFB)	BFA,BFB	0,015	0,00
kapitoly v umeleckých monografiách, kapitoly umeleckých prekladov publikácií	CBA,CBB	0,015	0,00
umelecké práce a preklady v nekarentovaných časopisoch	CDE,CDF	0,015	0,00

22 Zdroj: Metodika rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokým školám na rok 2016. Príloha č. 4. Dostupné na: <http://www.minedu.sk/rozpis-dotacii-ze-statneho-rozpoctu-verejnym-vysokym-skolam-na-rok-2016/>. Dotácia na publikačné výstupy sa delí na dve zložky: D1 – váha pre dotáciu na usku- točňovanie akreditovaných študijných programov, D2 – váha pre dotáciu na výskumnú, vývojovú alebo umeleckú činnosť.

Autor pri tvorbe monografie využíva, kriticky prehodnocuje a syntetizuje všetky známe poznatky a posúva úroveň poznania na základe vlastného výskumu a interpretácie ďalej, ponúka nové originálne závery. Monografia má spravidla bohatý poznámkový aparát, obšírny zoznam použitých zdrojov a rozsah zvyčajne podstatne väčší ako normou stanovené tri autorské hárkny. Často býva základným výstupom grantového projektu. Monografie sú zároveň najcitovanejšími prácami.²³ Uvedené parametre implikujú náročnosť (odbornú i časovú) tvorby vedeckej monografie, jej význam pre historickú vedu a ostro kontrastujú s jej váhou pri rozpise dotácií.

To isté platí o kapitole vo vedeckej monografii, ktorá má predpísaný minimálny rozsah jedného autorského hárkny. Tiež váha štúdie vo vedeckom časopise mimo databáz, ktorá je financovaná rovnako ako abstrakt a dokonca výrazne menej ako publikovaný konferenčný príspevok, je problematická. Vedecká štúdia v časopise je v komunite historikov vnímaná ako druhý zásadný žánr. Z hľadiska obsahu sa na ňu kladú vyššie nároky ako na konferenčný príspevok. Hoci nemá fixne stanovený rozsah, väčšina kvalitných časopisov požaduje minimum na úrovni približne jedného autorského hárkny. V tomto prípade však nie je primárne problém vo vedeckej štúdiu ako takej, ale v extrémne diferencovanom hodnotení vedeckých časopisov. A to je bod, o ktorý by bolo možné rozšíriť závery P. Sýkoru.

K uvedeným štyrom Sýkorovým bodom je možné teda priradiť ešte fakt, že v rámci kategorizácie publikačnej činnosti sa kvalita publikačného výstupu posudzuje takmer výlučne podľa typu a charakteru zdrojového dokumentu, nie podľa kvality, významu či vedeckého prínosu samotného výstupu.²⁴ Renomé zdrojového dokumentu je nepochybne významným ukazovateľom kvality, avšak také výrazné preferovanie tzv. karentovaných časopisov (t.j. evidovaných v databáze Current Contents Connect) a časopisov evidovaných v databázach Web of Science alebo SCOPUS je pre historické vedy z pohľadu rozpočtu v podstate likvidačné. V tejto oblasti výskumu totiž nejednotne nielen na Slovensku, ale ani vo vyspelých európskych historiografiách tradícia registrovať vedecké časopisy do databáz. V slovenskom a českom prostredí sa tak deje v posledných rokoch práve a iba pod tlakom administratívnych kritérií, pričom uvedené databázy ostávajú pre väčšinu časopisov z oblasti historických vied nedosiahnuteľnou metou.²⁵ Dôvodom nie je vždy ich nízka úroveň, ale špecifické kritériá samotných databáz vychádzajúce zo štandardov iných oblastí výskumu, najmä tých, ktoré ponúkajú komerčne zaujímavé vý-

-
- 23 Pre prípad Slovenska nie je k dispozícii konkrétna analýza. Poľský autor W. M. Kolasa uvádza, že, vychádzajúc z prestížnej *International Bibliography of Historical Sciences*, v rokoch 1926 – 1965 tvorili monografie 50 – 60 % relevantných vedeckých výstupov a ich počet narastal na 80 – 90 % v súčasnosti. Ten istý autor analyzoval citovanosť monografií v poľskej historiografii, ktorá je síce v porovnaní so slovenskou rozvinutejšia, ale vychádza z podobných tradícií. V nej medzi vysoko citovanými prácami (t. j. zaznamenali viac ako 50 citácií) tvoria monografie až 92 % a štúdie z časopisov len 2 %. Bližšie: KOLASA, Władisław Marek. Specific character of citations in historiography (using the example of Polish history). In *Scientometrics*, March 2012, Vol. 90, Issue 3, s. 910-911. ISSN 1588-2861.
- 24 Je to všeobecný jav pri hodnotení výstupov. Výnimkou je momentálne platná (jún 2016) 2. výzva Akreditačnej komisie na špičkové tímy, podľa ktorej môžu byť napr. pri histórii akceptované pozoruhodné publikácie mimo databáz vybrané *ad hoc*.
- 25 V databázach CCC, WoS a SCOPUS je evidovaný jedine *Historický časopis*, ktorý vydáva Historický ústav SAV.

sledky v aplikovanom výskume. Jedinou dostupnou relevantnou databázou ostáva ERIH PLUS.²⁶ Evidovanie v tejto databáze prebieha na inom základe, ako je tomu napríklad v prípade Web of Science alebo SCOPUS, pri ktorých sa okrem formálnej stránky sleduje napríklad citovanosť vo vlastnej databáze, príp. sa účtujú poplatky za registráciu. ERIH PLUS nie je komerčnou databázou. Eviduje časopisy, ktoré spĺňajú všeobecné kritériá vedeckého časopisu podľa Európskej vedeckej nadácie.²⁷ Evidovanie časopisu v ERIH PLUS sa však na Slovensku pri dotáciách nezohľadňuje, v susednej Českej republike áno.

Podľa zákona č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách tieto inštitúcie podstupujú v šesť-ročných intervaloch komplexnú akreditáciu svojich činností, čo je druhým analyzovaným kritériom.²⁸ V rámci komplexnej akreditácie dochádza aj k hodnoteniu publikačných výstupov, pričom sa tak deje podľa jednotlivých oblastí výskumu. Pre oblasť výskumu *Historické vedy a etnológia* má atribút výstupov s váhou 60 % (atribút prostredia 20 % a atribút ocenenia 20 %) dokonca kľúčový význam. Kritériá akreditácie rozdeľujú výstupy do štyroch kategórií, pričom A znamená špičkovú medzinárodnú kvalitu, B medzinárodne uznávanú kvalitu, C národne uznávanú kvalitu a D sú výstupy, ktoré nespĺňajú kritériá hodnotenia. Platí rovnaké konštatovanie, ako pri evidencii publikačnej činnosti – smerodajný pre posúdenie kvality výstupu nie je samotný obsah, ale charakter zdrojového dokumentu.

Zaraďovanie výstupov podľa týchto kritérií vyvolalo kvôli svojej nejednoznačnosti či rozporuplnosti, ale aj z dôvodu netransparentného výkladu zo strany príslušnej pracovnej skupiny akreditačnej komisie vlnu kritiky.²⁹ Nezávisle na spomenutej kritike praktické okolnosti akreditácie nasmerovali pracovnú skupinu i samotnú akreditačnú komisiu k „mäkkej“ interpretácii svojich vlastných kritérií.³⁰

Pri komplexnej akreditácii sa osobitne posudzujú výstupy profesorov, tvorivých zamestnancov, ukončených doktorandov a doktorandov po dizertačnej skúške. Primeranosť tejto metodiky vyvoláva otázky (napr. v nárokoch na doktorandov a publikovanie ich výstupov v podobe karentovaných či monografických prác v oblasti historických vied), no nie je predmetom tejto analýzy.

26 European Reference Index for the Humanities, podrobné informácie k databáze tu: <https://dbh.nsd.uib.no/publiseringskanaler/erihplus/>. Aktuálne obsahuje približne 60 časopisov zo Slovenska, z oblasti historických vied napr. *Forum Historiae*, *Človek a spoločnosť*, *Studia historica Nitriensia*, *Acta historica Neosoliensia*, *Mesto a dejiny*, z príbuzných napr. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, *Slovenská archivistika* a i. Pri *Historickom časopise* je v databáze mylne uvedené, že vychádza v Českej republike, pri *Historických štúdiách* nie je krajina uvedená vôbec (stav jún 2016).

27 European Science Foundation (www.esf.org) – medzi jej členmi aktuálne nie je žiadna organizácia zo Slovenskej republiky.

28 Podľa paragrafu 84, ods. 1 uvedeného zákona „komplexná akreditácia činností vysokej školy v nadväznosti na jej dlhodobý zámer je proces, v rámci ktorého Akreditačná komisia komplexne posúdi a zhodnotí vzdelávaciu, výskumnú, vývojovú, umeleckú a ďalšiu tvorivú činnosť vysokej školy, ako aj personálne, technické, informačné a ďalšie podmienky, v ktorých sa táto činnosť uskutočňuje, a vyjadrí sa k žiadostiam vysokej školy o akreditáciu všetkých študijných programov a o akreditáciu všetkých“.

29 Problémom bola interpretácia označení renomované vydavateľstvo a medzinárodné vydavateľstvo, tiež netransparentný výber akceptovaných časopisov či degradácia monografických prác publikovaných na Slovensku až do kategórie C.

30 Za kritické prečítanie rukopisu ďakujem R. Koziakovi, M. Michelovi a Š. Šutajovi.

Tabuľka č. 2

Sôsob aplikácie základných kritérií na zaradenie do kategórií A až D pre atribút výstupov pre oblasť výskumu Historické vedy a etnológia³¹

kategória atribútu výstupov	druh výstupu
A	<ul style="list-style-type: none"> - Vedecké monografie vydané v renomovaných zahraničných vydavateľstvách; - Vedecké štúdie charakteru vedeckej monografie vydané v renomovaných zahraničných resp. medzinárodných vydavateľstvách; - Kapitoly vo vedeckých monografiách vydané v renomovaných zahraničných, resp. medzinárodných vydavateľstvách; - Vysokoškolské učebnice vydané v renomovaných zahraničných vydavateľstvách; - Kapitoly vo vysokoškolských učebniciach vydané v renomovaných zahraničných vydavateľstvách; - Vedecké práce v zahraničných a domácich karentovaných časopisoch, resp. časopisoch evidovaných v medzinárodných databázach s $IF \geq 0.7IF_M$; - Vedecké práce v renomovaných zahraničných a domácich časopisoch s $IF \geq 0.7IF_M$; ¹ - Vedecké práce v zahraničných recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách; - Publikované pozvané príspevky na zahraničných vedeckých konferenciách;
B	<ul style="list-style-type: none"> - Vedecké monografie vydané v renomovaných domácich vydavateľstvách; - Kapitoly vo vedeckých monografiách vydané v renomovaných domácich vydavateľstvách; - Vysokoškolské učebnice vydané v renomovaných domácich vydavateľstvách; - Vedecké práce v domácich recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách; - Vedecké práce v medzinárodných, príp. zahraničných nerecenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách; - Stručné oznámenia, abstrakty vedeckých prác v medzinárodných, príp. zahraničných a domácich karentovaných časopisoch; - Publikované pozvané príspevky na domácich vedeckých konferenciách s medzinárodnou účasťou.
C	<ul style="list-style-type: none"> - Kapitoly vo vysokoškolských učebniciach vydané v domácich vydavateľstvách; - Recenzovaná vedecká práca zverejnená v internetovom časopise; s náročným výberom publikovaných príspevkov, v časopise s verifikovanom úrovňou resp. akceptovaným vedeckou komunitou; - Vedecké práce v domácich nerecenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách;

31 Hodnota IF bola dodatočne upravená na hodnotu 0,14. Všetky kritériá pozri: <https://www.minedu.sk/kriteria-pouzivane-pri-vyjadrovaní-sa-akreditacnej-komisie/> Impakt faktor je scientometrická kategória, ktorá uvádza priemernú frekvenciu citovanosti časopisu. Vo väčšine vedných oblastí je pri evalúácii považovaný za relevantný ukazovateľ, avšak scientometria samotná sa k nemu stavia skepticky, napr. ARCHAMBAULT, Éric – LARIVIÈRE, Vincent. History of the journal impact factor: Contingencies and consequences. In *Scientometrics*, June 2009, Volume 79, Issue 3, s. 635-649. ISSN 1588-2861. Je potrebné si tiež uvedomiť, že IF sa týka časopisu, nie jednotlivých textov, o kvalite ktorých nehovorí prakticky nič. K tomu napr. známy odporca publikovania v „luxusných“ časopisoch a nositeľ Nobelovej ceny SCHEKMAN, Randy. How journals like Nature, Cell and Science are damaging science. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/dec/09/how-journals-nature-science-cell-damage-science>.

	<ul style="list-style-type: none"> - Publikované pozvané príspevky na domácich vedeckých konferenciách; - Odborné monografie vydané v zahraničných vydavateľstvách; - Kapitoly v odborných monografiách vydané v zahraničných vydavateľstvách; - Heslá v odborných terminologických slovníkoch a encyklopédiách vydaných v zahraničných vydavateľstvách;
D	<ul style="list-style-type: none"> - Odborné monografie vydané v domácich vydavateľstvách; - Skriptá a učebné texty, učebné pomôcky vydané v domácich vydavateľstvách; - Kapitoly v učebniciach a učebných textoch, učebných pomôckach vydaných v domácich vydavateľstvách; - Heslá v odborných terminologických slovníkoch a encyklopédiách vydaných v domácich vydavateľstvách; - Odborné práce v zahraničných a domácich nekarentovaných časopisoch;

Za pozornosť však stojí základný paradox metodiky. Pracovisko predloží za oblasť výskumu predpísaný počet výstupov v stanovenej štruktúre, ktoré pracovná skupina akreditačnej komisie zaradí do kategórií A až D. Následne sa písmená nahradia hodnotami a váhami a podľa metodiky sa vypočíta cez percentuálne vyjadrenie a zaokrúhľovanie vážený priemer. Výsledkom je teda redukované prínosu a kvality výstupov na nejaký číselný údaj, ktorý vychádza z náhodného pridelenia číselnej hodnoty k hodnoteniu pôvodne vyjadrenému slove a reprezentovanému označením písmenom, pričom výsledná číselná hodnota má dokonca charakter aritmetického váženého priemeru. Spomínaný paradox spočíva v tom, že predložiť je potrebné špičkovú skladbu výstupov, avšak v konečnom dôsledku je cieľom dosiahnuť obstočný vážený PRIEMER. Či je vážený priemer obstočný, určilo na základe neznámeho postupu ministerstvo školstva v kritériách hodnotenia. V nich sa dá zistiť, že napr. vážený priemer 3,75 je špičková medzinárodná kvalita a vážený priemer 2,25 národná kvalita.

Tretím nástrojom hodnotenia kvality výstupov publikačnej činnosti sú kritériá na habilitačné a vymenúvacie konania, s ktorými prichádza počas svojej akademickej kariéry do kontaktu každý, kto sa chce vo vysokoškolskom prostredí dlhodobo a seriózne pohybovať. Dosiahnutie docentskej a profesorskej hodnosti súvisí nielen s ambíciami jednotlivca, je tiež existenčným záujmom vysokej školy. Na takto graduovaných pracovníkoch stoja garancie študijných odborov a programov, očakáva sa od nich, že budú lídrami výskumu, kvalifikačná štruktúra pracoviska je jedným z ukazovateľov, od ktorého sa odvíja prestíž, akreditácia i financovanie vysokej školy atď.

Odhladnuc od diskusií o slovenských docentúrach a profesúrach, spôsoboch a mechanizmoch ich nadobúdania, jedným zo základných predpokladov ich získania je predpísaná skladba publikačných výstupov. Tieto kritériá sú špecifické pre jednotlivé odbory, nie sú úplne identické na všetkých pracoviskách, ktoré disponujú právami habilitačného a inauguračného konania, avšak vždy sú kreované so zreteľom na príslušný odbor a teda zohľadňujú jeho štandardy a zvyklosti.³² Podstatou, ktorá je dôležitá z hľadiska tejto ana-

32 Pre *Historické vedy a etnológiu* je minimálnou podmienkou 40 vedeckých prác (t.j. prác, ktoré v kategorizácii publikačnej činnosti začínajú písmenom A, indikujúcim vedeckú prácu), z toho 3 výstupy kategórie A (podľa kategorizácie v zmysle kritérií akreditačnej komisie). Napríklad pre chémiu je predpísaných minimálne 40 prác v karentovaných časopisoch, z nich 20 v kategórii A podľa kritérií pre príslušnú oblasť výskumu (v tomto prípade so stanoveným minimálnym IF), pre vedy o športe je stanovená len podmienka 3 práce kategórie A (pre uvedenú oblasť výskumu to môžu byť napríklad monografie, príp. aj kapitoly

lýzy, je skutočnosť, že kritériá na habilitačné a vymenúvacie konanie sa v oblasti historických vied neuspokojujú s tým, čo za najbonitnejšie považuje metodika rozpisu dotácií (t. j. výstupy v karentovaných časopisoch), resp. neočakávajú výlučne to, čo považujú za špičkovú medzinárodnú kvalitu kritériá komplexnej akreditácie, ale, reflektujúc práve špecifikum odboru a úlohu docenta, resp. profesora vo vzdelávacom procese, vyžadujú od uchádzača v predpísanom minimálnom počte aj pre oblasť výskumu typické monografické práce a pre edukačný proces potrebné vysokoškolské učebnice alebo učebné texty. Celkom realisticky a správne vzhľadom na predpísané kvantitatívne kritérium akceptujú popri zahraničných aj domáce vedecké výstupy.³³ Všeobecne je možné konštatovať, že v prípade kritérií habilitácií a inaugurácií sa za posledné roky zvýšili nároky na počet výstupov (t. j. na kvantitu), avšak súčasne sa znižovali nároky na skladbu výstupov (t. j. na kvalitu) a na počet ohlasov na publikované práce. Kritériá sa prispôbovali realite, ktorá vychádzala z legislatívnych zmien. Zavedenie systému garancií na vysokých školách a vekového obmedzenia garantov priniesli potrebu „(veľko)výroby“ nových docentov a profesorov, čo sa zákonite odzrkadlilo na kvalite.

Sporné stratégie a praktické dôsledky

Ako už bolo spomenuté v úvode, nástroje používané na Slovensku v prostredí vysokých škôl netvorí jeden zmysluplný logický celok. Z ich analýzy vyplýva, že každý nástroj má svoje vlastné postupy a pravidlá. Tvorivý pracovník sa dostáva medzi ne ako medzi mlynské kamene, pretože tieto kritériá nielenže nie sú vo vzájomnej korelácii, ony si v niektorých momentoch dokonca v istom zmysle protirečia. Napríklad napísanie vysokoškolskej učebnice je nevyhnutným predpokladom habilitácie, no jej ekonomický prínos, príp. význam z hľadiska komplexnej akreditácie je marginálny. Podobných príkladov v oblasti historických vied by sa našiel celý rad.

Neštandardná situácia si vždy vyžaduje neštandardné riešenie. Na riešenie neštandardnej situácie ohľadom hodnotenia výstupov publikačnej činnosti v oblasti historických vied si vysoké školy, pracoviská i jednotlivci vypracovali niekoľko stratégií. Nebolo by na tom nič zlé, pokiaľ by tieto stratégie v niektorých prípadoch nebúrali integritu aj tak dosť krehkého akademického prostredia na Slovensku a nedostávali sa na hranicu profesijnej etiky, či dokonca až zákonov.

Podrobnú analýzu rozdelenia jednotlivých kategórií publikačnej činnosti do skupín (tabuľka č. 1) a dôsledkov, ktoré vyplývajú z váhy jednotlivých kategórií vo vzťahu k rozdeľovaniu dotácií, ako aj závery smerom k stratégiám vysokých škôl v oblasti publikačnej činnosti, vypracoval už spomínaný Peter Sýkora.³⁴ Z jeho simulácie výšky dotácie za publikačné výstupy vyplynulo, že pre priemernú a podpriemernú vysokú školu (a to sú z pohľadu plnenia platných kritérií vlastne všetky humanitne orientované pracoviská – doplnil M.P.) je finančne výhodné sústrediť sa na vykazovanie veľkého počtu menej kvalitných publikačných výstupov. Analýza údajov v CREPČ jasne potvrdila, že odborná komunita reaguje na zmeny financovania, resp. váh výstupov badateľným kon-

v monografiách) atď. Podrobný prehľad pozri: <http://www.akredkom.sk/index.pl?tmpl=kriteria>

33 Na ilustráciu pozri napr. príslušnú smernicu platnú na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach: <http://www.upjs.sk/public/media/3282/kriteria-doc-a-prof-rr-6-2015.pdf>

34 SÝKORA, O súčasnom systéme, ref. 21, s. 90-115.

tinuálnym nárastom počtu vykázaných publikácií pri približne rovnakom počte tvorivých zamestnancov, t. j. potvrdila využívanie tejto stratégie. Dôsledok je alarmujúci: „... pri súčasnom nastavení metodiky výpočtu rozdelenia ministerskej dotácie a dlhodobu jej nízkou objemu, keďže ide v každoročnej súťaži verejných vysokých škôl o hru s nulovým súčtom, vyplýva, že je pre vysokú školu existenčnou nevyhnutnosťou zvyšovať produkciu vedecky málo kvalitných publikácií. Systém na Slovensku nastavený a realizovaný ministerstvom školstva je nastavený tak, že fakticky núti priemerné, ale aj excelentné, vysoké školy znižovať svoju kvalitu, čím klesá priemerná kvalita slovenských vysokých škôl.“³⁵ Táto stratégia je o to zhubnejšia, že funguje súčasne aj pri komplexnej akreditácii, pri ktorej, ako už bolo uvedené, ide v konečnom dôsledku o dosiahnutie dobrého váženého priemeru. I v tomto prípade platí, že vyšší počet priemerných výsledkov môže priniesť rovnaký efekt, ako menší počet naozaj špičkových výstupov.

Ako vyzerajú dôsledky aplikácie súčasných kritérií hodnotenia výstupov pri uvedení konkrétnych príkladov z praxe? Všetky príklady sa, žiaľ, týkajú vysokých škôl na Slovensku a oblasti historických vied. Vo voľne dostupných katalógoch je možné napríklad nájsť tvorivého pracovníka (súčasne funkcionára vysokej školy), ktorý za jediný rok dokázal vykázať takmer 50 publikačných výstupov, z toho 2 monografie, 30 vedeckých výstupov kategórie A (podľa vyhlášky o EPČ) a 9 zostavených publikácií. K bežným javom, ktoré vytvárajú priestor na takýto a podobný nárast počtu výstupov a o ktorých sa, našťastie, už viac-menej otvorene hovorí, patrí formálne posudzovanie textov, publikovanie priemerných i vyslovene slabých dizertačných či dokonca diplomových prác v podobe vedeckej monografie a v poslednom čase i vydávanie rôznych zbytočných súborov už publikovaných textov v podobe vedeckej monografie. Menej pertraktovanými problémami sú háklivé otázky recyklácie vlastných textov (*self-plagiarism*) alebo recyklácia už otvorených tém. Autor sa tvári, že ich „objavil“ a prvýkrát spracoval (*“firstness” claims*), pričom zatajuje staršie práce, ktorých poznanie okrem iných neoprávnených výhod výrazne urýchľuje výskum a písanie textu.³⁶

K stratégiám boja so systémom, či skôr k neduhom našej súčasnosti patrí manipulácia s kategóriami publikačnej činnosti podľa vyhlášky o EPČ. Výsledkom je zaradenie publikačného výstupu do takej kategórie, ktorá reálne nezodpovedá jeho charakteru. Manipulácia s kategóriami má dve základné podoby. Tou jednoduchšou a častejšou je snaha formálne naplniť definíciu želanej bonitnejšej kategórie výstupu. Tak sa napríklad začalo umelé naháňanie zahraničných výstupov prostredníctvom účelového vydávania monografií a zborníkov v zahraničí (najmä v Poľsku a ČR) či už prostredníctvom tamjších ochotných vydavateľstiev (spravidla, samozrejme, nie špecializovaných vedeckých), alebo dokonca prostredníctvom vlastného schránkového vydavateľstva. Vznikol tiež ná-

35 SÝKORA, O súčasnom systéme, ref. 21, s. 112-113.

36 Na tomto mieste nie je priestor rozpracovať uvedené problémy dôsledne, sú však prítomné aj v slovenskom prostredí. Z množstva zdrojov stručne k otázke *self-plagiarism* v praktickej rovine viď napr. *Publication Manual of the American Psychological Association*. Sixth Edition. Washington, DC : American Psychological Association, 2011, s. 15-16. ISBN 9781433805615. K rizikám *“firstness” claims* pozri napr. vystúpenie Richarda P. Phelps na International Test Commission, 7th Conference, Hong Kong, July 2010, ktoré je v podobe prezentácie dostupné na: <http://www.nonpartisaneducation.org/Review/Resources/WorseThanPlagiarism.htm>. Bližšie pozri tiež: STAROŇOVÁ, Katarína. *Vedecké písanie*. Martin : Osveta, 2011, s. 184-201. ISBN 9788080633592.

pad prerobiť zborníky na kolektívne monografie. Druhou podobou manipulácie sa stali pokusy jednoducho nesprávne navrhnuť zaradenie výstupu v nádeji, že knižnica, ktorá je v konečnom dôsledku zodpovedná za evidenciu, ho akceptuje, hoci výstup nespĺňa reálne ani formálne kritériá príslušnej kategórie.

Profit z manipulácie s kategóriami môže byť trojnásobný, pretože sa netýka len financovania, ale aj komplexnej akreditácie a kvalifikačných postupov. Samozrejme, vo všetkých troch oblastiach existujú viac alebo menej účinné a transparentné kontrolné mechanizmy. Z nich pravdepodobne najúčinnejšiu reálnu evalváciu smerom k jednotlivcovi môže predstavovať komisia pri habilitačnom, resp. inauguračnom konaní. Tu však platí, rovnako ako pri ostatných spomínaných prípadoch, že všetko je o ľuďoch.

Tlak systémových kritérií má negatívne dôsledky nielen smerom k správaniu jednotlivca a pochybným stratégiám pracovísk, ale aj k vede samotnej. Píše o nich napríklad Thorsten Gruber, ktorému sa na základe viacerých relevantných štátí podarilo vo vlastnom texte veľmi presne zosumarizovať a pomenovať problémy príznačné aj pre (historickú) vedu na Slovensku. Prvým základným problémom podľa neho je skutočnosť, že dnes mnohí vedci nerobia svoj výskum primárne v záujme vedy a spoločnosti, ale s cieľom publikovať čo najbonitnejšie texty a nazbierať čo najviac citácií, aby zlepšili reputáciu zamestnávateľa a postúpili ďalej v kariére, t. j. zväčšili tzv. akademický impact (inštitucionálny i osobný) a zaznamenali finančný profit. Posadnutosť akademickým impaktom, ktorý ovplyvňuje každodenný akademický život napríklad v našich podmienkach práve prostredníctvom vyššie analyzovaných kritérií a ktorý je tiež predpokladom udelenia významných grantov či inej podpory, vedie k presmerovaniu pozornosti od komplexného dôsledného vedeckého výskumu smerom k procesu tvorby výstupov a ich publikovaniu. Bádateľ pragmaticky preferuje výskum a správanie, ktoré prinášajú rýchlejší efekt vo vzťahu k počtu výstupov a citácií³⁷. To okrem iného znamená nezáujem o komplikované a spoločensky menej atraktívne výskumné problémy, kumulovanie zjednodušených záverov (publikovanie väčšieho počtu krátkych výstupov namiesto jedného rozsiahlejšieho), či dokonca ignorovanie zistení, ktoré by ohrozovali efektívnosť výskumu. Pozornosť bádateľa od výskumu odvádza i nová „fáza“ vedeckej práce súvisiaca s bojom o akademický impact – „marketingová kampaň“ o najnovšej publikácii na sociálnych sieťach, odborných diskusných fórach, v blogoch, uverejňovanie v rôznych repozitároch, na internetových stránkach atď. v nádeji na rýchlu a bohatú úrodu citácií.³⁸

37 Za pozornosť stojí spomenutie rizík spojených so zbieraním citácií, ktoré síce nie sú predmetom analýzy, ale jednak úzko súvisia s publikačnými výstupmi, a jednak sa všetky analyzované kritériá zmieňujú aj o nich. Th. Gruber sumarizuje na základe článku Colquhoun, David: Should metrics be used to assess research performance? A submission to HEFCEa (dostupné na <http://www.dcsience.net/2014/06/18/should-metrics-be-used-to-assess-research-performance-a-submission-to-hefce/>) slabé stránky merania kvality výstupu prostredníctvom počtu citácií. Napr. 1. Veľký počet citácií nemusí súvisieť s kvalitou. Publikácia môže byť bohato citovaná v negatívnom kontexte. 2. Pri niektorých prácach narastá počet citácií až postupom času, čo je demotivujúce a diskvalifikujúce najmä pre mladých bádateľov. 3. Citácie môžu byť umelo vyrábané (pre časopis, ktorý bude uprednostňovať texty s väčším potenciálom citovanosti – napr. metodologické, na úkor iných, alebo pre bádateľov, ktorí sa budú vzájomne citovať a pod.). Gruber ďalej uvádza, že sú k dispozícii výskumy, podľa ktorých len asi 20 % autorov, ktorí nejaký text citovali, ho v skutočnosti aj čítali. So všetkými spomínanými rizikami sa možno stretnúť v prostredí historickej vedy na Slovensku.

38 Podrobne pozri: GRUBER, Thorsten. Academic sell-out: how an obsession with metrics and rankings

Záver

1. Analýza používaných kritérií hodnotenia publikačných výstupov vysokých škôl potvrdila každodennú skúsenosť, že súčasný systém posudzovania kvality je z viacerých dôvodov problematický. Kritériá netvorí logický, zmysluplný a vnútorne konzistentný celok. Smerom k humanitným vedám, kam patria aj historické vedy, nejstviuje ani čiastočný konsenzus aktérov o tom, ktoré ukazovatele sú akceptovateľné, s akou váhou, prečo a ako ich hodnotu pretransformovať v praxi do metodiky rozpočtu alebo hodnotenia kvality. Platné kritériá sú napriek snahe vzbudiť dojem odbornej diskusie do značnej miery naoktrojované ministerstvom, ktoré ich navyše neváha *ad hoc* účelovo upravovať. Súčasná nastavenie kritérií nevytvára adekvátny priestor na rozvoj bádania v oblasti humanitných vied na Slovensku. Jednotlivé kritériá nerešpektujú v akceptovateľnej miere tradície a špecifiká tohto výskumu, čím navodzujú mylný dojem jeho všeobecne nízkej úrovne, či dokonca vyvolávajú celospoločenskú diskusiu o opodstatnenosti a prínose humanitných vied pre spoločnosť. Negatívny tón tejto diskusie pritom vychádza práve zo sporných kritérií hodnotenia.
2. Analýza dôsledkov používania uvedených kritérií vo vzťahu k praktickému fungovaniu vedeckého výskumu na Slovensku ukázala, že inštitúcie a jednotlivci reagujú na súčasný systém hodnotenia pragmaticky, účelovo a egoisticky, pričom neraz siahajú k sporným riešeniam, ktoré ale často nie sú len problémom a špecifikom Slovenska. Nie je, samozrejme, možné pripísať všetky negatívne javy v prostredí vysokých škôl na Slovensku výlučne kritériám financovania, akreditácie alebo kvalifikačných postupov, ale zle nastavené kritériá a tlak systému jednoznačne prispievajú k ich šíreniu, oportunitizmu akademickej obce, znižovaniu kvality výskumu, úpadku akademickej kultúry a v neposlednom rade i k narušeniu kolegiálnych a medziľudských vzťahov.

doc. PaedDr. Martin Pekár, PhD.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Filozofická fakulta, Katedra histórie
Moyzesova, 040 01 Košice
e-mail: martin.pekar@upjs.sk